

ROMA KATOLİK KİLİSESİ VE MÜSLÜMANLARLA DİNLERARASI DİYALOĞA BAKIŞI

Hüseyin KÖFTÜRCÜ*

Özet

Ortaçağda Hıristiyanlar tarafından ortaya konulan İslam dini ile ilgili algı tamamen olumsuzdur vebaştan beri bu algı en keskin polemik konusu haline getirilmiştir.

Yakın zamanlarda Roma Katolik Kilisesi ve Dünya Kiliseler Birliği geçmişte yürütülen yanlış anlamaları, hataları ve önyargıları bir kenara bırakarak İslam dini ile diyalog çalışmalarına başlamışlardır. İkinci Vatikan (1962-1965) Konsili Katolikliğin İslam diniyle diyaloga girişinde bir dönüm noktası olmuştur. Papa II. Johann Paul Katolik Hıristiyanlık ve İslam diyalogunun artlarından bahsetmiştir.

Diğer dinlere inanan insanlarla yaşanan barışçıl bir diyalog zamanının şartıdır. En kolay olan ön yargıların ve korkuların karşılıklı iletişimle aşılabilmesidir. Fakat Roma Katolik Kilisesininlerarası diyalogu devamlı misyonerlikle birlikte ele almıştır. Papa XVI. Benediktus zamanında diyalog ihmal edilmiş, kurumsal diyalog tıkanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam, Roma Katolik Kilisesi, dinlerarası diyalog, misyonerlik, II. Vatikan Konsili.

PERSPECTIVE OF THE ROMAN CATHOLIC CHURCH ABOUT INTER- RELIGIOUS DIALOGUE WITH MUSLIMS

Abstract

Christians in the Middle Ages laid down by the entirely negative perceptions about Islam and the beginning of this perception has been turned into a sharp polemic.

Recently, The Roman Catholic Church and the World Council of Churches have initiated dialogue with the Islamic religion, with the leaving mis understanding

* Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Öğrencisi.

sandbiases in thepast. Second Vatican Council (1962-1965) was a turning point in terms of Catholicism at the entrance to dialogue with Islam. Pope II. Johann Paul spoke of the dialogue of Catholic Christianity and Islam.

A fraternal dialogue with people in other religions is thenecessity of the time. Communication is the easiest way to over comemutual prejudices and fears. But the Roman Catholic Church has realized dialogue about the value of missionary work. Consequently the dialogue has disregarded in thetime of the Pope XVI. Benediktus and institutional dialogue has been topped.

Key words: Islam, Roman Catholic Church, inter-religious dialogue, missionary, Second Vatican Council.

Giriş

Dinlerarası diyalog kavramını daha iyi anlayabilmek için öncelikle din ve diyalog kavramları üzerinde durmamız faydalı olacaktır. Dinler Tarihi araştırmacılarına göre din, çok çeşitli yönleri olan bir olgu olduğu için tarifinde bir birlik sağlanamamıştır. “Dâne-yedînu-dînen ve diyâneten” şeklinde lügatlerde yer alan ve çoğulu “edyân” olan bu kelime, ceza, mükâfat, hüküm, hesap, itaat, boyun eğme, ibadet, adet, hal, şeriat, kanun, yol, mezhep, millet, anlamlarına gelmektedir. Bununla beraber borçlanma, ödünç alma anlamındaki “deyn” kelimesi de “dâne-yedînu” kökünden türemiştir. Din kavramının İslamî kaynaklardaki anlamlarını genel olarak dört şekilde gruplandırmak mümkündür. Bunlardan birincisi, ceza (karşılık), mükâfat, hüküm, hesaptır. İkincisi, üstün gelme, hâkimiyet, zelil kılma, zorlamadır. Üçüncüsü, itaat, teslimiyet, hizmet, ibadettir. Dördüncüsü ise adet, yol, kanun, şeriat, millet, mezheptir. Kuran’da din kelimesi yukarıdaki dört anlam grubundan birini veya bir kaçını ifade ettiği gibi yer yer bu gruplardaki anlamların tamamını kapsayan bir nizamı da belirtmektedir.¹

Din, bir cemaatin sahip olduğu, kutsal kitap, peygamber veya kurucu, Tanrı kavramını da genellikle içinde bulunduran, inanç sistemi ve bu sisteme bağlı olarak yaptığı ibadet, yerine getirmeye çalıştığı ahlaki kurallar bütünüdür. İslam bilginlerine göre din; “akıl sahibi şuurlu insanları, kendi irade ve arzularıyla hayırlı olan şeylere sevk eden ilahi bir kanundur.”² Yaygın anlamda ise; “inanç sisteminde kutsala, metafizik değerlere veya Tanrı fikrine yer veren ve inananlara bir yaşam biçimi öngören sistemdir.”³

Çeşitli Batı dillerinde religio ya da religion terimleriyle ifade edilen dinin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda Batı’da da çeşitli görüş ayrılıkları mevcuttur.

¹ Bkz. Günay Tümer, “Din”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, TDV Yay., İstanbul 1994, C. 9, s. 313-314.

² Bkz. Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yay., Ankara, 1988, s. 13-18.

³ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yay., Konya 1998, s. 96.

“Batı din düşüncesi, başladığı yere yani insana dönme noktasına gelmiştir. Hıristiyanlığın bu kültürel çevrede sağladığı açılımların bünyesindeki bazı noktalara vurgu yapan, hatta ondan dolayı kaçışan insanların arayışı, ilginç teorilerin doğmasına neden olmuştur. Bu da, bu dinin insanı ve insani doğal değerleri reddettiği için değil, onun daha sonraki gelenekselleşme aşamasında meydana gelen yapısal bünyesinden kaynaklanmıştır. Bu kurumsallığı aşmak için din tanımı, etraftaki kültüre göre; yapı, mükemmellik ve açıklık açısından farklı olsa da, tecrübenin derin kalıpları etrafındaki hayatın organizasyonu bir başka ifade ile en geniş anlamda, bir bireyin evrenle veya Tanrıyla olan nihai ilişkisine dayanan yaşam veya inanç tarzı olarak iyice genelleştirilmeye çalışılmıştır. Nihayet Batı’da dinin çağdaş tanımlarında, doğru din merkezlik bir kenara bırakılarak dine bütün insanlığın ortak eğilimi olarak yaklaşılmaya ve bu olguyu daha köklü anlamaya yönelme başlamıştır.”⁴

“Diyalog” kelimesi Türkçeye Fransızcadan geçmiştir.⁵ Yunanca “dialogos” kökünden gelmektedir.⁶ Bundan dolayı diyalog, anlaşma, uyum sağlama ve bu yolla yapılan çalışmaları ifade etmektedir.⁷

Genel olarak diyalogun üç anlamı vardır. Birincisi, karşılıklı konuşmadır. İkincisi, bir edebiyat ya da tiyatro yapıtında kişiler arasında karşılıklı söylenen sözler bütünü; bir film senaryosunda, olayın akışında yer alan oyuncular arasında konuşulması için hazırlanan metindir. Üçüncüsü ise kişiler ya da siyasi, ideolojik, toplumsal, ekonomik yandaşlar, karşıtlar arasında ayrılıkları içeren konular üzerinde bir anlaşmaya ya da geçici uzlaşmaya varmayı amaçlayan görüşme veya müzakeredir.⁸ Dinlerarası diyalog konusunda bizi ilgilendiren 3. maddede tanımı yapılan diyalog kavramının içerdiği anlamdır.

A. Dinlerarası Diyalog

Diyalog kavramında esas olan, farklı ırklardan ve kültürlerden, farklı inançlardan ve düşüncelerden, farklı siyasi ve ideolojik kanaatlerden insanların bir araya gelerek, medeni ölçüler içerisinde birbirleriyle konuşması ve anlaşmasıdır.⁹ Dini alandaki diyalog da ise; aynı dinden kaynaklanan grupların kendi aralarında olduğu gibi, farklı dinlere mensup insanların inanç ve düşüncelerini zorla

⁴ İsmail Çalışkan, *Kuran’da Din Kavramı*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, s. 33,34.

⁵ Mustafa Nihat Özön, *Türkçe Yabancı Kelimeler Sözlüğü*, İstanbul 1962, s. 49.

⁶ David Bohm, *Birlikte Düşünmek Diyalog*, çev. Onur Atalay, Etkileşim Yay., İstanbul 2006, s. 35.

⁷ *Örnekleriyle Türkçe Sözlük*, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 1995, C. 1, s. 680.

⁸ *Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Yay., İstanbul 1992, C.7, s. 3244.

⁹ Abdurrahman Küçük, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, Aziz Andaç Yay., Ankara 2008, s. 139.

birbirlerine kabul ettirme yoluna gitmeden, birbirlerine sıcak ve hoşgörülle bakabilmesi, ortak meseleler etrafında konuşabilmesi ve işbirliği yapabilmesidir.¹⁰

Dünya barışı konusunda dinlerarası diyalog vazgeçilmez bir öneme sahiptir. Günümüzde barışa bir türlü kavuşamayan dünyamız, ancak kültürler ve dinler arasında barışçı bir birlikteliğe varılırsa huzur bulacaktır. Bunun yolu ise; “Dinler arasında barış olmadan, milletler arasında barış olamaz. Dinler arasında diyalog olmadan, dinler arasında barış olamaz. Dinlerde temel araştırmalar olmadan, dinler arasında diyalog olamaz”¹¹sözlerinin hayata geçirilmesidir. Bu yönden değerlendirildiğinde diyalog; tecrübe, görüş ve değişik bakış açılarının karşılıklı alışverişi ve farklı kültürlere sahip insanların ürettiği çözümlerin bir mübadelesi olarak karşımıza çıkmaktadır.¹²

Türkiye’de kurumsal anlamda diyalog faaliyetlerini yürüten Diyanet İşleri Başkanlığı, hazırlamış olduğu Dini KavramlarSözlüğü’ndedinlerarası diyalogu; “Farklılıklar içerisinde birlikte yaşama yollarını aramak, hangi konuda olursa olsun yeryüzünde haksızlığı önlemek, ızdırap ve sıkıntıları durdurmak, insanın barış ve huzur içerisinde insanca yaşamasını sağlamak için gerçekleştirilen insani ve ahlaki davranışların tamamıdır”¹³ şeklinde tanımlamaktadır.

Dinlerarası diyalog, “dinleri temsil eden cemaatlerin aralarındaki sorunları temsilcileri vasıtasıyla karşılıklı görüşüp konuşmaları, çözüme ulaştırma eğilim ve gayretleridir. Aynı zamanda dini cemaatlerin kendilerini çeşitli yöntemlerle birbirlerine anlatmaları, kendilerini tanıtmaları, taraftar kazanma, cemaatlerini genişletme eğilimlerinde bulunmaları esnasında birbirlerini kötülemeden, düşmanca ve kışkırtıcı tavırlar içine girmeden, karşılıklı konuşmalarla birbirlerini anlama, aralarındaki anlaşmazlıkları çözümlene çalışmalarıdır.”¹⁴

Farklı dinleri bir araya getirerek yeni bir din üretme işi yani senkretizm olmayan diyalog aynı zamanda bir monolog, temeli tartışmaya dayanan bir münazara ve polemikdeğildir. Ayrıca diyalog bir misyonerlik veya tebliğ faaliyetine de dönüşmemelidir.

¹⁰ Tümer, Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 426.

¹¹ HansKüng, Karl-Josef Kuschel, *Evensel Bir Ahlaka Doğru*, çev. Nevzat Y. Aşıkoğlu, Cemal Tosun, Recai Doğan, Gün Yay., Ankara-1995, s. 2.

¹² Tarık Beşiri, “Doğu ve Batı Arasında Kültürel İlişkiler Çerçevesinde”, *Medeniyetler Arası Diyalog Uluslararası Sempozyum* 18-20 Eylül 1998, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yay., Diyarbakır 1998, s. 147.

¹³ *Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara-2006, s. 125.

¹⁴ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta-2002, s. 443.

Bu çatışma alanlarından uzak olarak dinlerarası diyalog sözünden kastedilenin, sosyal bir kurum olan dinlerin birbiriyle diyalogu değil, farklı din müntesipleri arasındaki yürütülen diyalog olduğu ortaya çıkmaktadır.¹⁵

Konu bu açıdan değerlendirildiğinde; dinlerarası diyalog tabirinin yanlış bir tabir olduğu anlaşılmaktadır. Bu süreci başlatan Hıristiyanların resmi belgelerinde bunun adı dini/dinsel veya dinler arası diyalogdur.¹⁶ Fakat “dindarlararası diyalog” hem söylenilmesi uzun olduğu hem de sadece bir kısım dindarları ifade ettiği için, bunun yerine genel olarak dinlerarası diyalog tabiri yaygın olarak kullanılmaktadır.¹⁷

B. II. Vatikan Konsili'nin Diğer Dinlere Bakışı

Roma Katolik Kilisesi, Hıristiyan dünyasının en büyük ve en köklü mezhebidir. Merkezi Vatikan'dır. Bu mezhebi, havarilerin ilki ve Hz. İsa'nın vekili olan Petrus (Ö. 64) kurmuştur. Roma Piskoposu olan Papa, havari Petrus'un halefidir. Bu yönüyle Papa, Hz. İsa'nın diğer havariilere nazaran Petrus'a bahsettiği üstünlüğe varis olmuştur. Ayrıca Papa ruhani reis sıfatıyla Hz. İsa'nın yeryüzündeki temsilcisidir.¹⁸

Katolik Hıristiyanlara göre diğer dinlerin durumu ve kendileri dışındakilerin kurtulup kurtulamayacakları konusunda üç ayrı görüş mevcuttur. Bunlarda ilki Papa VIII. Boniface (1235-1303) ile “Katolik Kilisesi dışında kurtuluş yoktur” şekline dönüşen dışlayıcılık (exlucivism) anlayışıdır. Dışlayıcı anlayışın diğer dinleri değerlendirme konusunda kriteri kilisedir. Bu sebepten dolayı bu yaklaşıma kilise merkezli yaklaşım da denilmektedir. Dışlayıcı yaklaşım Katolik Kilise'nin geleneksel yaklaşımıdır. Buna göre insanlığın kurtuluşu sadece bu mezhebe inanmakla mümkündür. Bu görüş çerçevesinde Kilise, ilk planda İslam dinini sapık bir Hıristiyan mezhebi olarak değerlendirmiş ve ciddiye almamış daha sonra ise Hıristiyanlığı savunma gayretine düşmüştür. Ayrıca Hz. Muhammed'i sahte din kurmakla, şeytanın temsilcisi olmakla ve şehvet düşkünlüğüyle itham etmiştir. Hıristiyanlıkla özdeşleşen Batı Ortaçağda İslam dini ile ilgili algıyı olumsuzluk yönleriyle polemik haline getirmiştir.¹⁹ Bu konudaki diğer görüşler, kapsayıcılık (inlucivism) ve çoğulculuk (Pluralism) anlayışlarıdır.

¹⁵ Bkz. Hayreddin Karaman, *Dinlerarası Diyalog Nedir?*, Ufuk Kitapları, Da Yay., İstanbul 2005, s. 12.

¹⁶ Mehmet Bayraktar, “Dinlerarası Diyaloga Karşı İnsani Diyalog”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Cilt 20, Sa. 3, 2007, Tek-Dav Yay., Ankara 2008, s. 312.

¹⁷ Bkz. Mahmut Aydın, *Dinlerarası Diyalog*, Pınar Yay., İstanbul 2008, s. 294,295.

¹⁸ Albert M. Besnard, “Hıristiyanlık, Katolik Mezhebi”, *Din Fenomeni*, ed. Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yay., Konya 1995, s. 133.

¹⁹ Bkz. Sarıçoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, s. 453.

Kapsayıcılık yaklaşımı, İsa Mesih'in diğer dinlerle ilgili faaliyetlerine vurgu yaptığından dolayı "Mesih Merkezli Yaklaşım" olarak da isimlendirilmiştir. Bu anlayışa göre, Hıristiyan inancı dışında kalan ve Kiliseye intisap etmeyenlerin kurtulamayacağı anlayışından vazgeçilmelidir. Katolik Kilisesini, geleneksel misyon anlayışını sorgulamaya ve yeni yaklaşımlar aramaya sevk eden kapsayıcı anlayış, dışlayıcılık görüşün yumuşatılmış halidir.²⁰Hıristiyanlık dışlayıcı görüşte olduğu gibi kapsayıcı görüşte de tek gerçek dindir. Bu görüş vasıtasıyla Hıristiyanlar diğer dinlerde kendi dinlerinin izlerini arayarak onları uzlaştırmayı ve kapsamayı amaçlamışlardır.²¹

Hıristiyanlık, kurucusu bir insanda kişiselleşmiş Tanrı olan tek dindir. Bu yönüyle Tanrı'nın kendi dinidir ve müntesiplerince diğer bütün dinlerden üstün olarak görülmektedir. Öteki ile beraber yaşama açısından Hıristiyanlık, coğrafi keşiflerle kendisinin dışındakilerin varlığını yakından tanımış, sanayileşme ve sömürgecilik sayesinde Batı'ya göç eden öteki din mensuplarıyla içi içe yaşamaya başlamıştır. 19. yüzyılın ortalarında Hıristiyanlığın tek kurtarıcı olduğu şeklindeki dışlayıcı görüşleri savunmanın zorlukları hissedilmiştir.²²Yaşanan gelişmeler neticesinde, önceden hiçbir şekilde mümkün olmayan kültürel, ırki ve coğrafi sınırlar ortadan kalkmaya yönelmiş ve bu durum geleneksel tasavvurları ortadan kaldırmıştır. Yeni gelişmeler, Batının ve Doğunun kendi içinde kapalı olduğu bir dünya değil de hangi bölgeden olursa olsun tüm insanların kendi farklılıklarını koruyarak barış içerisinde birlikte yaşayacakları bir dünyanın tesis edilmesini gerekli kılmıştır.²³ Bu gelişmelerin neticesinde 20. yüzyılın ikinci yarısından beri Hıristiyanlık aleminde ötekine bakış değiştirilmeye çalışılmış dışlayıcı görüşten kapsayıcı görüşe geçilmiş ve dinlerarası diyalog çalışmaları ivme kazanmıştır.

Coğrafi keşiflerden sonra çeşitli olayların ve bazı Hıristiyan teologların etkisi ile Kilise yetkilileri dışlayıcı anlayışın güçlü karakterini hafifletmek için gizli iman ve vaftiz olma arzusu gibi farklı ifadeler kullanmışlardır. Bu tür kapsayıcı ifadeler, Kilise'nin diğer din mensuplarına karşı olan dışlayıcı tutumunun ötesine geçebilecek köprüler olarak kabul edilmiştir.²⁴ Tamamlayıcı teoloji de denilen kapsayıcı yaklaşım, Tanrı'nın Hıristiyanlık dışı dini geleneklerde tezahürünün bulunduğunu ve kurtuluş planının bu gelenekleri de kapsadığı öğretilerine dayanmaktadır. Bu anlayışa göre diğer dinlerde de Tanrı'ya götüren işaretler, manevi zenginlikler ve doğrular mevcuttur. Kapsayıcı anlayışın önde gelen isimlerinden Karl Rahner'e (1904-1984) göre Hıristiyanlık dışı dinlere mensup

²⁰ Bkz. Mustafa Alıcı, *Müslüman Hıristiyan Diyalogu*, İz Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 250.

²¹ Bkz. Güngör, *Vatikan Misyon ve Diyalog*, Alperen Yay., Ankara 2002, s. 204.

²² Cafer Sadık Yaran, "Dinsel Kapsayıcılık (İnküvizizm), *İslam ve Öteki*, Kaknüs Yay., ed. C. Sadık Yaran, İstanbul 2001, s. 68,69.

²³ Mahmut Aydın, *Hıristiyan Yahudi ve Müslüman Perspektifinden Dinsel Çoğulculuk ve Mutlaklık İddiaları*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2005, s. 15,16.

²⁴ Bkz. Mahmut Aydın, *Monologdan Diyaloga*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2001, s. 80.

olanlar isimsiz Hıristiyanlardır. Katolik Kilisesi II. Vatikan Konsili (1962-1965) ile başlayan süreçle birlikte kapsayıcı yaklaşımı benimsemeye başlamıştır.²⁵

Roma Katolik Kilisesi ve Katolik ilahiyatçılar Hıristiyanlık dışı dinler konusunda II. Vatikan Konsiline kadar “Kilise dışında kurtuluş yoktur” şeklinde ifade edilen dışlayıcı yaklaşımını savunmuşlardır. II. Vatikan Konsili ile kapsayıcı anlayışa geçilmiştir. Daha sonra ise Hıristiyanlığı diğer dinlerle eşit kabul eden çoğulcu anlayış gündeme gelmiştir. Çoğulcu yaklaşımın önde gelen savunucuları genel olarak bütün dinlerin tek Tanrı’ya götüren eşit vasıtalar olduğunu kabul etmişlerdir.

Çoğulcu yaklaşıma göre, Hıristiyanlık tek ve eşsiz bir kurtuluş vasıtası değildir. Dini çoğulculuğun temsilcilerinden John Harwood Hick (1922-) İsa Mesih merkezli bir anlayıştan, Tanrı merkezli anlayışa yönelmiştir. Ona göre, dinler Tanrı’ya verilen farklı ama doğru cevaplardır ve bütün dinler Tanrı etrafında güneşin çevresindeki gezegenler gibi dönmektedir. Ayrıca Hick dinlerin hepsinin doğru olduğunu ve bunlardan birine inananın kurtuluşa ereceğini ifade etmiştir.²⁶

C. Katolik Kilisesi’ni Diyaloga Zorlayan Sebepler

Roma Katolik Kilisesi II. Dünya Savaşından sonra ihtiyaç duyduğu yenilenmeyi gerçekleştirmek; kiliseler arasındaki anlaşmazlıkları ve gerginlikleri ortadan kaldırmak için bir konsil toplama kararı almıştır. Kilise 1962-1965 yılları arasında topladığı II. Vatikan Konsili ile on dört asırlık tutumunu değiştirerek Müslümanlara diyalog çağrısında bulunmuştur. Kiliseyi bu diyalog çağrısına iten ilk sebep, Katolik Kilisesinin varlığını sürdürebilmesi için dünyaya açılmasının zorunlu olduğu mecburiyetini anlamış olması ve buna ilave olarak Kilise’nin Hıristiyanlıktan uzaklaşan dindaşlarını tekrar Hıristiyanlaştırma çarelerini aramasıdır. İnsanların Kilise’den uzaklaşması, inançsızlığın özellikle komünizmin yaygınlaşması, Kilise’nin dünyaya açılmasını ve diyaloga yönelmesini zorunlu hale getirmiştir. Ayrıca modern toplumlarda dinin ihmal edilmesi; Yahudilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığın işbirliği yapmasını elzem hale getirmiştir.

Katolik Kilisesi’ni diyaloga iten bir başka sebep de İslam hakkındaki eski iddia ve iftiraların etkisini kısmen yitirmesidir. Günümüzde birçok müsteşrik İslam ve Hz. Muhammed hakkında Ortaçağda ortaya konulan asılsız iftiraları kabul etmemektedir. Kilise diyalog sayesinde bu duruma uyum sağlamaktadır.

²⁵ Bkz. Baki Adam, *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*, Pınar Yay., İstanbul 2002, s. 90-100.

²⁶ Bkz. John Hick, *İnançların Gökkuşuğu*, (çev. Mahmut Aydın), Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, s. 84.

Bir diğer neden ise İslam'dan uzaklaşmış Müslümanların Hıristiyanlığın davetine hazır hale geldikleri düşüncesidir. Ancak birçok Hıristiyan misyonerlik bağlamında geleneksel İslam'a bağlı Müslümanlarla görüşmenin pek fayda sağlamayacağı düşüncesindedir.²⁷

Diğer yandan Papa VI. Paul 1963 Aralık ayında Kudüs ve Amman'ı ziyareti sırasında yardımcısı kardinal TisserontII. Dünya Savaşı sırasında Almanya'da öldürülen altı milyon Yahudi'nin hatırasına altı mum yakmıştır. Bu olay Kilise'nin Yahudilere karşı duyduğu ezikliğin neticesinde meydana gelmiştir. Yaşanan durum, bazı Müslüman ülkelerde görev yapan delegeler tarafından, zor durumda kalabilecekleri endişesiyle hoş karşılanmamıştır. II. Vatikan Konsili'ni toplayan Papa XXIII. John, başlangıçta Yahudiler dışındaki din mensuplarıyla diyalog konusunda herhangi bir adım atmaya planlamamıştır. Ancak Konsil sürecinde, Hıristiyan dünyada artan Yahudi düşmanlığını ortadan kaldırarak Yahudilerle iyi ilişkiler kurulmasını öngören bir doküman hazırlanınca, özellikle Müslüman ülkelerden gelen Katolik din adamları, böyle bir dokümanın kabulünün İsrail devletini tanıma anlamına geleceği için kendilerinin Müslüman ülkelerdeki faaliyetlerini zora sokacağını söylemişler ve bunun üzerine Müslümanlar ve diğer din mensuplarıyla ilgili de bazı metinler oluşturulmuştur. Hazırlanan bu metinler daha sonra Nostra Aetate adlı müstakil bir Konsil dokümanı olarak Kilise tarafından resmen kabul edilmiştir.²⁸

Katolik Kilisesi'ni diyaloga iten sebeplerden bir diğeri Kilisenin bölünmüşlüğü meselesidir. Önce 1054 yılında Doğu ve Batı Kiliseleri arasında meydana gelen bölünme, daha sonra 16. yüzyılda Protestan hareket sebebiyle yaşanan bölünme sebebiyle Kilisenin görevini tam olarak yerine getiremediği düşünülmüştür. Ayrıca Katolik Kilisesi, XX. yüzyılın başından itibaren bazı problemler karşısında yeni yaklaşımlar ortaya koyamadığını ve aciz kaldığını görmüştür. II. Vatikan Konsili ile Katolik Kilisesi dünyaya açılmak ve diğer din mensupları ile diyaloga girme isteğini ortaya koymuştur.²⁹

Meydana gelen bu gelişmelerin neticesinde Katolik Kilisesi bir Konsil toplamaya karar vermiş ve üç yıl sürecek bir Konsil'in Vatikan'da toplanması sağlanmıştır. Konsil'e 141 ülkeden 2860 kadar temsilci katılmıştır. Papa XXIII. John, (1881-1963)Konsil'in açılış konuşmasında; Kilisenin çemberini kırmasını istemiş ve bütün insanlarla diyaloga girmenin önemi vurgulanmıştır. Papa'nın bu mesajı, Konsil'in gündemini ve tartışılacak konuların ne olacağını belirlemiştir. Bunun üzerine Konsil'de, Katolik Kilisesi'nden ayrılmış Hıristiyanları yeniden

²⁷ Suat Yıldırım, "Kiliseyi İslam ile Diyalog İstemeğe Sevk Eden Sebepler", *Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri*, Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi 16, İstanbul 1993, s. 21-40.

²⁸ Aydın, *Dinlerarası Diyalog*, s. 85,86.

²⁹ Küçük, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, s. 146,147.

kazanma ve onlara yaklaşma yolları üzerinde durulmuştur. Ayrıca, asırlar boyunca, Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında devam eden düşmanlıkların unutulması için gayret sarf edilmesi istenmiştir.³⁰

Papa XXIII. John, konsil esnasında ölmüş, onun yerine Papa VI. Paul geçmiştir. Ölen Papayla benzer görüşleri paylaşan Papa VI. Paul, Hıristiyan mesajını dünyaya modern bir tarzda sunmayı hedeflemiştir.

D. II. Vatikan Konsili'nin Dinlerarası Diyalog Perspektifi

Roma Katolik Kilisesi'nde 1953 yılından itibaren II. Vatikan Konsili'nin hazırlık emareleri görülmeye başlamıştır. Kilise 1962-1965 yılları arasında düzenlenen II. Vatikan Konsili ile dinlerarası diyalog için ilk adımı atmış ve Hıristiyanlık dışı dinler ile insanlığın içinde bulunduğu ateizm, anarşi, terör, uyuşturucu, işsizlik, adaletsizlik vb. ortak problemler etrafında birlikte hareket etmek ve İsa'nın mesajını onlara da ulaştırmak için ciddi bir açılım sağlamıştır.³¹

II. Vatikan Konsili kararları, dördü dogmatik düstur (constitutiodogmatica), dokuzu kararname (decretum), üçü ise beyanname(declaratio) olmak üzere toplam on altı belgeden oluşmaktadır. Sekiz bölüm ve altmış dokuz ana paragraftan oluşan "Kilisenin Dogmatik Anayasası" olarak bilinen LumenGentium, 21 Kasım 1964 tarihinde yayımlanmıştır. Belgenin Müslümanlarla ilgili olarak on altıncı ana paragrafı şöyledir: Son olarak, İncil'i henüz benimsememiş kimseler de, çeşitli biçimlerde Tanrı'nın halkına yönelmiş durumdadırlar. Ancak kurtuluş tasarımı, Yaratan'ı tanıyanları, bunlar arasında ise özellikle İbrahim'in imanını ittihaz ettiklerini ikrar eden, nihai günde insanların yargılayıcısı, merhametli ve biricik Tanrı'ya bizlerle birlikte tapan Müslümanları da kapsamaktadır.³²

28 Ekim 1965 tarihinde NostraAetate ismiyle yayımlanan belge "Kilise'nin Gayri Hıristiyan Dinlerle İlişkileri Hakkında Beyanname" olarak da bilinmektedir. Müslümanlarla ilgili üç numaralı bölüm, iki paragraftan meydana gelmektedir. Birinci paragrafta şunlar vurgulanmaktadır: "Kilise, canlı ve sürgit mevcut olan, merhametli ve kudretli olan, yerin ve göğün yaratıcı, insanlarla konuşmuş biricik Tanrı'ya tapan Müslümanlara da saygıyla bakar. İslami imanın istemlice göndermede bulunduğu İbrahim'in teslimiyet gösterdiği gibi, onlar da Tanrı'nın gizli buyruklarına tüm ruhlarıyla teslimiyet göstermeye çalışmaktadırlar. Onlar, her ne kadar İsa'yı Tanrı olarak tanımıyorlarsa da, onu bir peygamber olarak ululamaktadırlar; onun bakire annesi Meryem'e saygı duymakta, hatta kimi kez

³⁰ Abdurrahman Küçük, "Avrupa Birliği Sürecinde Dinlerarası Diyalogun Yeri ve Önemi", *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., C. 2, Ankara 2000, s. 471.

³¹ Bkz. Ramazan Uçar, *Dinler Arası Diyalog Çıkmazı*, Kelam Yay., İstanbul 2007, s. 22,23.

³² http://www.vatican.va/phome_ge.htm (20.01.2011)

huşu içerisinde kendisine yakarmaktadırlar. Ayrıca onlar, Tanrı'nın diriltilen tüm insanlara karşılıklarını vereceği hüküm gününü beklemektedirler. Yine onlar, ahlaki hayata saygı duymakta ve de Tanrı'ya özellikle dua, sadakalar ve oruçla ibadette bulunmaktadır. İkinci paragraf şu şekilde devam etmektedir: Yüzyıllar boyunca, Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasındaki çekişmeler ve düşmanlıklar hiç de az olmamışsa da, Kutsal Konsil herkesi, geçmişi unutmaya, karşılıklı anlayış için içtenlikle çabalamaya, tüm insanlar için sosyal adaleti, ahlaki değerleri, barış ve özgürlüğü beraberce savunmaya ve sağlamaya çağırılmaktadır.³³

Katolik Kilisesinin hazırladığı Nostra Aetate isimli doküman, diğer dinler ve mensuplarıyla ilişkileri ele almıştır. Bu belgede Hıristiyanlık dışındaki Hinduizm, Budizm, İslam ve Yahudilik gibi dinler hakkında bilgi verilmiştir. II. Vatikan Konsili'nin hazırladığı Ad Gentes isimli dokümanda Kilise'nin tabiatı icabı misyoner olduğu vurgulanmış ve Hıristiyan olmayanlar hakkında; onların çabalarının aydınlatılmaya ve düzeltilmeye ihtiyacı olduğu, ancak bu şekilde gerçek Tanrı'ya yönelebilecekleri ve İncil'e hazırlıklı olabilecekleri dile getirilmiştir. Dignitatis Humanae isimli dokümanda ise, din hürriyeti ve insan hakları konularından bahsedilmiştir.³⁴

Katolik Kilisesi II. Vatikan Konsili öğretileri ile tarihinde ilk defa Müslümanların dini yaşamlarında ve inançlarında gerçek dini değerlerin bulunduğunu kabul etmiştir. Müslümanların ve Hıristiyanların aynı Tanrıya ibadet ettiklerini onaylamıştır. Ayrıca Müslümanların İbrahim'e, İsa'ya ve annesi Meryem'e saygı gösterdiklerini kabul etmiş ve Müslümanları geçmişi unutarak, bütün insanlığın yararı için barışa, özgürlüğe, sosyal adaleti ve ahlaki değerleri koruyup ilerletmek için samimiyetle gayret göstermeye ve diyaloga çağırmıştır. Diğer yandan II. Vatikan Konsili'nde Müslümanlar fert olarak ele alınmış, dinlerinden bahsedilmemiştir. Alınan kararlarda İslam zikredilmemiş sadece Müslümanlar, onların inanç esasları, dini ve ahlaki yaşamları bahse konu olmuştur. İslam Hıristiyanlığa bağlı bir din olarak ele alınmıştır. Bunu yaparken Katolik Kilisesi İslam'ın din olarak kurtuluş vasıtası olamayacağını ancak Müslümanların bağımsız fert olarak kurtuluşa erebileceklerini benimsemiştir. Katolik Kilisesi aldığı bu kararlara Hıristiyan olmayan dinsel geleneklere yönelik olarak dışlayıcılıktan (exclusivism) kapsayıcılığa (inclusivism) bir geçiş yapmıştır.³⁵

II. Vatikan öğretisine göre “Kilise dışında kurtuluş yoktur” şeklindeki mevcut dogma değişmemiş; Hıristiyanlık dışındaki dinler kurtuluşu arama vasıtaları olarak, içinde İncil'in bazı mesajlarını barındırdığı için saygıya layık görülmüştür.³⁶

³³ Lütfullah Göktaş, “II. Vatikan Konsili Belgelerinde Müslümanlara İlişkin İbarelerin Çevirisi Üzerine”, *İslamiyat Dergisi*, C. 3, Sa. 4, Ekim-Aralık 2000, s. 182-190.

³⁴ Bkz. Küçük, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, s. 152,153.

³⁵ Bkz. Aydın, *Monologdan Diyaloga*, s. 118,119.

³⁶ Bkz. Ali İbra Güngör, *Vatikan Misyon Diyalog*, Alperen Yay., Ankara 2002, s. 152-166.

Papalığa göre diyalog faaliyetlerinde bulunmak demek, misyonerlikten vazgeçmek değildir. Bilakis o, misyonerliğin bir parçası olarak algılanmalıdır. Çünkü Vatikan, Hıristiyan olmayanların Mesih'in merhametine muhtaç olduğuna ve bunların Hıristiyanlaştırılması gerektiğine inanmaktadır. Papa II. John Paul, (1920-2005) 1999 yılında yaptığı konuşmada diyalogu, Kilise'nin Hıristiyanlaştırıcımisyonu için temel bir parça olarak gördüğünü belirtmiştir. Kurulan Diyalog Sekreterliği'nin amacı da misyonerliğin nasıl ve hangi metotlardâhilinde yapılacağına Hıristiyanlara gösterilmesidir.³⁷

Sonuç ve Değerlendirme

Roma Katolik Kilisesi, II. Vatikan Konsili vasıtası ile diğer dinlerle diyaloga girme düşüncesini misyonerlik tarzında ortaya koymuştur. Kilise'ye göre temel görev, İncil'in mesajını bütün insanlara ulaştırmaktır. Roma Katolik Kilisesi, diğer din mensuplarıyla özellikle Müslümanlarla meydana gelen zorlayıcı şartların bir sonucu olarak diyalog ilişkisi kurmaya başlamıştır. Papa II. John Paul, üçüncü bin yılda Asya kıtasını Hıristiyanlaştırmayı hedeflemiş, Papa XVI. Benediktus ise önceliği, Avrupa kıtasının tekrar Hıristiyanlaştırılmasına vermiştir. Papa seçilmeden birkaç ay önce Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı olduğunu ilan eden XVI. Benediktus, Papa seçilmesinin hemen ardından da Avrupa'nın İslamlaşmasına karşı "Eğer Avrupa medeniyeti gerçekten varlığını devam ettirmek istiyorsa Hıristiyan köklerine sadık kalmalıdır" demiştir. Ayrıca Papa seçilmeden önce Kardinal Joseph Ratzinger, İsa'nın 2000. doğum yılı dolayısıyla yayınladığı DominusJesusadlı dokümanda Hıristiyanların sadece İncil mesajını ve İsa'yı Hıristiyan olmayanlara sunmak için diyaloga girebileceğini ifade ettikten sonra eğer bunu yapamıyorlarsa Hıristiyanları diyalogdan vazgeçmesi gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Papa XVI. Benedikt, 12 Eylül 2006'da Almanya'nın Regensburg Üniversitesinde yaptığı bir konuşmada İslam'ı kılıçla yayılan bir şiddet dini Hz. Muhammed'i de bir şiddet abidesi olarak nitelendirmiştir. Yaşanan bu hadiseler dinlerarası diyalogu misyonerliğin bir çeşidi olarak değerlendiren ve devamlı birlikte dile getiren Roma Katolik Kilisesi'nin diyalogla ilgili hususlarda ciddi çelişkilerinin olduğunu göstermektedir. Ayrıca bu durum, Roma Katolik Kilisesi'nin II. Vatikan Konsili'yle başlattığı ve 1990'lı yıllardan sonra yayınlanan dokümanlarla duraklama sürecine giren kurumsal diyalogun tıkandığını da göstermektedir.2013 yılı Şubat ayında Papa XVI. Benedikt istifa etmiş 13 Mart 2013 tarihinde İtalyan kökenli Arjantinli Kardinal JorgeMarioBergoglio Papa seçilmiştir. Yeni Papa Katolik Kilisesi gözlemcileri tarafından önceki Papa'ya göre daha ılımlı ve diyaloga açık bir isim olarak nitelendirilmektedir. Netice olarak özellikle Katolik dünya ile yapılan diyalog çalışmalarında yukarıda ifade edilen hususların dikkate alınarak hareket edilmesi uygun olacaktır.

³⁷ Nasuh Günay, *Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri*, Tuğra Matbaası Yay., Isparta 2006, s. 183.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki, *Yahudilik ve Hıristiyanlık Açısından Diğer Dinler*, Pınar Yayınları, İstanbul 2002.
- Aydın, Mahmut, “Dinler arası Diyalog Yeni Bir Misyon Yöntemi mi? Kurumsal ve Bireysel Diyalog Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *İslamiyat Dergisi*, V (2002), sy: 3, Ankara 2002.
- Aydın, Mahmut, *Dinlerarası Diyalog*, Pınar Yayınları, İstanbul 2008.
- Aydın, Mahmut, *Hıristiyan Yahudi ve Müslüman Perspektifinden Dinsel Çoğulculuk ve Mutlaklık İddiaları*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2005.
- Aydın, Mahmut, *Monologdan Diyaloga*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2001.
- Bayraktar, Mehmet, “Dinlerarası Diyaloga Karşı İnsani Diyalog”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, XX (2008), sy: 3, Ankara 2008.
- Besnard, Albert M, “Hıristiyanlık, Katolik Mezhebi”, *Din Fenomeni*, ed.: Mehmet Aydın, Din Bilimleri Yayınları, Konya 1995.
- Beşiri, Tarık, “Doğu ve Batı Arasında Kültürel İlişkiler Çerçevesinde”, *Medeniyetler Arası Diyalog, Uluslararası Sempozyum 18-20 Eylül 1998*, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Diyarbakır 1998.
- Bohm, David, *Birlikte Düşünmek Diyalog*, çev.: Onur Atalay, Etkileşim Yayınları, İstanbul 2006.
- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi*, Milliyet Yayınları, VII, İstanbul 1992.
- Çalışkan, İsmail, *Kuran'da Din Kavramı*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2002.
- Dini Kavramlar Sözlüğü*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006.
- Göktaş, Lütfullah, “II. Vatikan Konsili Belgelerinde Müslümanlara İlişkin İbarelerin Çevirisi Üzerine”, *İslamiyat Dergisi*, III (2000), sy: 4, Ankara 2000.
- Günay, Nasuh, *Günümüz Türkiye'sinde Misyonerlik Faaliyetleri*, Tuğra Matbaası Yayınları, Isparta 2006.
- Gündüz, Şinasi, “Misyonerlik ve Hıristiyan Misyonerler”, *Diyanet İlmi Dergi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Konya 1998.
- Güngör, Ali İsrâ, *Vatikan Misyon Diyalog*, Alperen Yayınları, Ankara 2002.
- Karaman, Hayreddin, *Dinlerarası Diyalog Nedir?*, Ufuk Kitapları, Da Yayınları, İstanbul 2005.
- Küçük, Abdurrahman, “Avrupa Birliği Sürecinde Dinlerarası Diyalogun Yeri ve Önemi”, *Uluslararası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, II, Ankara 2000.
- Küçük, Abdurrahman, *Misyonerlikten Diyaloga Türkiye*, Aziz Andaç Yayınları, Ankara 2008.

Küng, Hans, Kuschel, Karl-Josef, *Evrensel Bir Ahlaka Doğru*, çev.: Nevzat Y. Aşıkoğlu, Cemal Tosun, Recai Doğan, Gün Yayınları, Ankara 1995.

Örnekleriyle Türkçe Sözlük, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Özön, Mustafa Nihat, *Türkçe Yabancı Kelimeler Sözlüğü*, İstanbul 1962.

Sarıçioğlu, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2002.

Tümer, Günay, "Din", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (DİA), İstanbul 1994, IX, 314.

Tümer, Günay, Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları, Ankara, 1988.

Uçar, Ramazan, *Dinler Arası Diyalog Çıkmazı*, Kelam Yayınları, İstanbul 2007.

Yaran, Cafer Sadık, "Dinsel Kapsayıcılık (İnkülvizm)", *İslam ve Öteki*, ed.: Cafer Sadık Yaran, Kaknüs Yayınları, İstanbul 2001.

Yıldırım, Suat, "Kiliseyi İslam ile Diyalog İstemeğe Sevk Eden Sebepler", *Asrımızda Hıristiyan-Müslüman Münasebetleri*, Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi 16, İstanbul 1993.